

votopisným byla významná, v době výročí znovu s velkým úspěchem vydaná monografie V. Tilleho.

Protifašistické, demokratické poselství sbírky bylo v okupační situaci dokonale pochopeno širokými vrstvami čtenářů. V této atmosféře jednoznačně promlouvaly i skryté výroky o přechodnosti okupace a o chvále tomu, kdo se nepoddá surovému tlaku doby. (Tato báseň *At se stalo* musela být v některých válečných vydáních z cenzurních důvodů potlačena, podobně jako statečný závěr poslední básně *Chvála naší paní*.)

mč

Nesrozumitelný svatý - Antonín Matěj Píša

1922

Cyklos veršů z roku 1920, věnovaný Z. Kalistovi (jednotlivé básně jsou dedikovány dalším autorovým přátelům z tvořící se básnické generace — J. Wolkrovi, J. Knapovi, S. Kadlecovi) a s předmluvou F. Götze, zaujímá osobité místo v mladé, těsně poválečné básnické tvorbě, neboť se v něm prolínají téměř všechny dobové tendence příznačné pro tuto poezii. Sbírkou tak více než jiné umožňuje názorně poznat podněty a zdroje, o něž se mladá generace opírala, i její názorové a umělecké zráni.

Také Pišovi v této knížce nejsilnější výchozí zážitky poskytla světová válka a po ní následující revoluční vřemach, a to i přesto, že ani jedno, ani druhé netvoří vlastní náplň jednotlivých básní. Naléhavost těchto prožitků vystupuje tu již zprostředkovaně: rozdychtěné smysly se opájejí radostí z mírového života, jehož prosté dary zdaleka nejsou něčím samozřejmým; vždyť byly v právě překonaných letech války každému odírány. Spolu s revolučním kvasem otvírá nyní mír široké možnosti mládí, kterému připadá všechno na dosah: „Dvacet je nás / To mladých let / My / Jásáme že s hlemýžďích beder ocitli jsme se opět na zemi / Běžíme kam nás oči nesou“ nebo jinde „Milujem neznámou cestu / Od srdce k srdci od města k městu / Nože ostré jako hvězdy polykáme bez bázně / Že se nám v hrdlech jásavých vzpříčí“.

Těsně poválečná vlna vitalismu, příznačná zvláště pro Pišovu první sbírku *Dnem i nocí* z r. 1921, se však v Nesrozumitelném svatém dělí o své místo se snahou přetvořit svět k vlastní podobě člověka, zabydlit ho láskou, odzbrojit jeho temné síly křesťansky pojímanou pokorou a proměnit všechno, co básníka obklopuje, v dů-

věrně blízké, polidštěné přátele člověka. Nástrojem této proměny se stává především personifikace („Vlaky poklekly před mým obrazem na slunci / domy chodily po ulici“). Do antropomorfovaného souručenství lidí a věcí vstupují pak i mrtví, především ti ze světové války, ale i tehdejší nezbytná básnická rekvizita, andělé („anděly do vojenských šatů oblékli“), vstupuje tam však i zdůvěrnělý a zpozemštělý bůh, jenž „rozbil plot kolem zahrádky naší a udělal z ní svět / Slunce na dosah v oblohu přibíl / Z našich srdcí vždy vyjde / Do našich dlaní půjde spat / Nikdy už od nás neodejde slíbil“, a nakonec se v něm objevuje i sám nesrozumitelný svatý, kamenná socha z náměstí, kterou „rozplakala nesmírná přítulnost radosti v sadech“. V tomto pokorném přátelství ke světu se u Piši, podobně jako u dalších básníků mladé generace, ozývají hlasy poezie křesťanské pokory francouzských básníků bréteilského opatství (Ch. Vildrac, R. Arcos, G. Duhamel aj.), kteří tehdy byli u nás horlivě čtení a kteří doufali křesťansky zabarveným humanismem obrodit svět. Vytvořili přitom jednu z nejosobitějších odrůd evropského expresionismu, výrazně se odlišující od jeho původní německé podoby.

Projevy vitalismu i křesťanské pokory však v Nesrozumitelném svatém překrývá a stává se pro celou sbírku určující ještě jiná, právě tehdy mladou poezií objeňovaná výrazná tendence, vliv apollinairovské poezie, zvláště *Pásma*. Piša tu podobně jako Apollinaire vytváří polytematickou báseň: souřadný, takřka nečleněný proud zachycený — pravděpodobně poprvé v české poezii — bez interpunkce, proud plný pohybu a děje, přeskakující od jednoho vjemu ke druhému, od jedné představy k další a měnící neustále i subjekt dění, nositele akcí a vztahů: „Kniha je písmo lásky / Mám mnoho knih / Mám málo lásky / Každý evangelista volá tě jinak / Nás všichni stejně / Pláč uslyšíš“. Pocit neustálého pohybu a změny podporuje i struktura verše, který rovněž nemá pevný řád, osciluje mezi veršem metricky pravidelným a veršem volným, rýmovaným a nerýmovaným, krátkým a dlouhým; důsledkem pro vnímatele textu jsou různá zklamání a překvapení, neboť nedochází k realizaci rytmických, rýmových i významových schémat, na které je čtenář zvyklý ze své zkušenosti s poezií nebo jejichž naplnění očekává na základě předcházející podoby textu. Pišovy básně jsou rozvíjeny podle principu volných asociativních představ, které se spontánně (a vzhledem ke svému subjektivnímu původu pro čtenáře často ne zcela pochopitelně) připojují k prostým všedním tématům daným titulem básně (*Odjezd, Návrat, Léto, Milá* aj.). Z této asociativnosti také vyplývá, že proud drobných dílčích témat neusměřňuje logika myšlenky, nýbrž snaha o maximální citovou intenzitu souboru

různorodých vjemů, které jsou stavěny souřadně vedle sebe. Vedle apollinairovského principu má zřejmě podíl na těchto pásmech veršů plných přeskoků i technika filmu, o níž se sám autor několikrát zmiňuje: „To je film jediný / Před božíma očima / Našima / Rozlámán na barevné vteřiny“. Podobně i básník skutečnost rozkládá na její útržky, střípky, jež dohromady dávají obrazy již nijak nepodobné původním předmětům. Na rozdíl od Apollinaira Piša svá pásma skládá, podobně jako film, z konkrétních dějů a věcí, vládne tu ryze předmětné vidění zbavené citově vyznavačských i reflexivních partií. Pišovy motivy jsou sice blízké intimně citové sféře, mají silné subjektivní zabarvení, ale to se projevuje pouze volbou tématu, závažného pro lyrický subjekt nebo spíše jen titulu, východiska a odrazového můstku, z něhož vycházejí — opět subjektivně podminěné — asociace překrývající racionální logiku básně.

Další příznačný rys, který ve sbírce vystupuje sice skromně, nicméně účinně, je básníková hravost, která přechází v humor. Tento humor má zde své specifické a dalo by se říci dobově obecnější rysy; projevuje se totiž jako vědomá poetizující naivita, a to jak v detailu („Na prahu světa je nádraží / To je co nohy podráží“), tak jako významná součást výstavby celé básně: „Píšu teď barevné nevěstě / Milá / Prosím vás abyste se zítra ve 12 hodin zastřelila / Nejlip v Žižkově třídě pod okny jeho / Ne snad nad strží v malovaném lese“. V těchto řídkých humorných pasážích sbírky není těžko objevit prvek poetického naivismu, jak ho známe také z rané poezie Seifertovy, Bieblovy nebo Fričovy (viz UMĚLÉ KVĚTINY), prvek, který později přešel jako jeden z konstitutivních rysů do poetismu: Piša ovšem poetismus ani jako básník, ani jako kritik nepřijal, a dokonce stál v houževnaté opozici proti němu, nicméně náznaky jeho básnických postupů můžeme shledávat i v jeho ranější poezii.

Pišova sbírka se tak ocitá na křižovatce osobního vývoje i vývoje české poezie dvacátých let. Básník po vitalistické prvotině zkoncentroval v Nesrozumitelném svatém nejpodstatnější výboje, jež charakterizují mladou českou poezii na počátku dvacátých let; hned v následující knize veršů *Pozdravy* (1923) je však opustil a zaměřil se na málo úspěšný pokus o rétorickou poezii proletářskou, načež přikročil k subjektivně laděné poezii osudovosti (*Hvězdy ve vlánách* 1924, *Hořící dům* 1925); a zatím mladá česká poezie na základě obdobných postupů a těžic z nich se vyhranila ve dva výrazné proudy: proletářskou poezii (Piša se tehdy stal jejím působivým mluvčím jako kritik) a poetismus, jež vytvářejí základní napětí i podobu celé básnické tvorby první poloviny dvacátých let.

zp

Nové písně - Svatopluk Čech 1888

Sbírka časové politické poezie je věnována J. V. Sládkovi; její vydání následovalo krátce po *Jitřních písních* (1887), knížce vlastenecké lyriky. Obě sbírky reagovaly na tehdejší neutěšený stav domácích politických poměrů, byť se nevázaly na určité konkrétní události (v *Nových písních* se vyskytují i verše z počátku osmdesátých let). Jestliže však v *Jitřních písních* převažovaly básnické apostrofy a výzvy (zejména k národní svornosti, proti politické pasivitě a pocitům národní malosti), *Nové písně* obsahují mnohem bohatší škálu postojů i užitých postupů. Především sbírka přináší širší pohled na domácí situaci: vlastenecké téma v ní doplňuje výrazný zřetel sociální; v knížce se objevují i ukázky Čechovy historické epiky a značně v ní narůstá podíl reflexivní složky, která nabývá převahy i nad přímou didaxi výzev.

Profil subjektu se rýsuje hlavně ve vyznavačských reflexivních básních. Autorský postoj se v nich nejeví jako jednoznačný, jak by se dalo očekávat u politické lyriky, která má čtenáře získat především jasným stanoviskem. Ve *Vstupu* sbírky i v jejím *Dozvuku* autor vyslovuje pochybnosti o svých verších, ví o mnohých jejich vadách. Přestože netouží po počtách a slávě, vlastní stín ho usvědčuje, že se i on uchýlil ke kompromisům, nutil se do šablon, přejímal cizí myšlenky a zapíral sám sebe (*Stín*). Ctí poezii, která povznáší nad všednost, ale vnitřní imperativ ho žene k jinému typu veršů, které najdou ohlas u stejně smýšlejících druhů a vyprovokují skutky (*Vyznání*). Má chvíle, kdy pochybuje o smyslu svého počínání, zdá se mu úzkoprsé a malé vzhledem k všelidským cílům poezie, ale útlak a bída bratří ho znovu připoutávají k „rodnému žáru“, jenž „zrakům lidstva kalí zář vyšších, krassích met“ (*První struna*). Necítí se proto „pravým poetou“, bohem posvěceným knězem krásy, nýbrž jen „synem prostřednosti“, který sice má svůj koutek citových vznětů, ale nedovede je proměnit v „poezie zlato“ (*Vyznání*). Jsou mu protivná vypínává vlastenecká gesta v poezii i v životě, ale zakotvení v tradici obrozenecké tvorby (výslovně se připomíná Kolářova SLÁVY DCERA a Čelakovského OHLASY, Havlíček, Jablonský i Tyl) i odkaz otce (patřil k aktivním účastníkům hnutí roku 1848 a stoupencům slovanské vzájemnosti) ho nutí k národní problematice se stále vracet (*První struna*). I sokolí péro z čapky junáka se mu vzpříčí, když jím chce psát něžné dumy a nutí ho k „rázným slokám“ (*Péro sokolí*).

Protikladné pocity provázejí básníka i ve vztahu k soudobému politickému dění. Váhá mezi příklonem k minulosti, k síle její tra-